

Stavíme dům ze dřeva (3)

Tradice a historický vývoj

Jen stěží si lze představit starší stavební materiál než dřevo a kámen, které provázejí člověka po celou dobu jeho vývoje. Protože autor je architekt, nikoliv historik, neklade si ambice vyčerpávajícím způsobem popsat vývoj od pravěku po dnešek; v rámci kontextu seriálu si všimneme pouze obecných globálních mezníků a lokální tradice při vývoji dřevostaveb.

Přestože se vývoj dřevěných staveb vzhledem k přírodnímu původu materiálu hůře prokazuje, existuje řada pevných orientačních bodů na základě archeologických nálezů. Nejstarší prokazatelné stopy nás vedou do starší a střední doby kamenné. V mladší době kamenné – neolitu se spolu se vznikem zemědělství a chovu dobytka začíná masivně rozvíjet rovněž pravěké stavitelství ze dřeva.

Prvními stavbami s nosnou konstrukcí ze dřeva byly v historii lidstva příbytky lovců a rybářů. S odklonem od kočování a přechodem na usedlý způsob života generujícím zemědělství a chovatelství vznikají trvalejší stavby obydlí s delší životností. Uspořádány jsou již do vyšší organizační jednotky – osady či sídliště s ochrannou palisádou a příkopem. První domy měly nosnou konstrukci ze dřeva, kůly byly zapuštěny do podloží, podlahu tvořil dřevěný rošt podle povahy podloží ukládaný na terén nebo kotvený nad zemí do nosných kůlů stavby. Stěny byly vyplétány proutím a vymazány hlínou.

Rozvoj technologické vyspělosti při stavbě obydlí, zejména opracování nosných prvků a jejich spoje, šel ruku v ruce s vývojem nástrojů a klimatickými podmínkami. První konstrukční spoje – opěry do rostlé vidlice – byly pojištěny vazbou z lýka, později dospěl člověk k první primitivní „tesařské“ vazbě otvoru a čepu.

Dalším vylepšením byla náhrada proutěných stěn dřevěnými masivními povaly – prvopočátek srubové konstrukce, která provází lidstvo již po mnoho tisíciletí.

Zrod tradice...

Stavitelským počinem našich pra- prapředků, na který můžeme být opravdu pyšní, je takzvaný „dlouhý dům“, který se jako typologický druh vyskytoval ve střední Evropě přibližně kolem roku 4000 před Kristem. Konstrukce z dubového dřeva o rozměrech 25 x 7 metrů o výšce 5 metrů měla dřevěnou podlahu zdviženou nad terén, stěny byly z masivní kulatiny, dřevěné krokve nesly vazničky s rákosovou krytinou. Domy měly životnost asi 20 až 25 let, to znamená, že se jednalo v měřítkách doby o vícegenerační bydlení.

Dalším přínosným obdobím pro rozvoj dřevostaveb bylo antické Řecko a Řím. V Číně a Japonsku se dochovaly rozsáhlé mnohapatříkové komplexy zejména sakrálních staveb ze dřeva starých tři tisíce let. Počínaje 7. stoletím se v Evropě rozvíjela znalost těžkých skeletových a hrázděných staveb. Američtí osadníci přispěli svým umem rovněž do pokladnice vědění v oblasti dřevostaveb.

V českých zemích bylo převládajícím řešením v období středověku pro obytné domy roubení, němečtí osadníci přicházející do české kotliny v průběhu 13. století obohatili tuzemské znalosti o technologii hrázděné stavby. Oba systémy bylo možné kombinovat, jak to ostatně často vidíme dodnes v historických jádrech některých západoevropských měst.

Mistrovským příkladem komplexního tesařského díla v domácích podmínkách byla stavba čtyřbokého dvoru jako hospodářské usedlosti, která se počíná objevovat v středoevropském prostoru počínaje 16. stoletím jako důsledek vzniku lesní lánové vsi s většími rozestupy mezi jednotlivými usedlostmi. V Čechách byl tehdejší vzorem panský dvůr z 19. století.

... a její ohrožení

Novodobé použití dřeva jako stavebního materiálu zaznamenáváme až na sklonku 18. století. Cena stavebního dříví byla v té době závislá na ceně dřeva pro palivo a k využití v dolech. V druhé polovině 18. století se můžeme v českých zemích a na Moravě setkat s projevy energetické krize: neúměrné nároky na kapacity palivového a důlního dříví tehdy vyčerpaly zásoby dřeva. Krize je zažehnána až pozvolným nástupem těžby uhlí.

Dřevo i pro svojí vyšší cenu a menší dostupnost (časté kalamity v monokulturách lesního hospodářství) přestává být oblíbeným stavebním materiálem a celodřevěná stavba se vytrácí i z oblasti lidového stavitelství. To postihuje nejen města (zpřísnění požárních předpisů a nové stavební řády, které užití dřeva pro bytovou výstavbu výrazněji omezují), ale i vesnice. Dřevo (pomineme-li stále rozšířené stavby zemědělské a vedlejší) jako konstrukční materiál je vytlačováno do oblasti návrhu krovů a stropních a střešních konstrukcí, kde lze za něj i v průběhu 19. století jen stěží nalézt vhodnou a ekonomicky přijatelnou náhradu. Stagnuje tak i v minulosti perspektivní a na řemeslných znalostech starých mistrů založený obor – tesařství.

Určitou výjimkou jsou pouze pozemní stavby pro dráhu, kde se dřevo i nadále uplatňuje pro pomocné objekty remíz, drážních domků, WC a skladišť. Tyto do jisté míry pomocné budovy jsou často řešeny jako stavby pro opakovanou výstavbu – jedná se tak vlastně o první pokusy v oblasti objemové typizace v našich zemích. Dodnes přežívají na celé řadě venkovských nádraží v podstatě jako „muzejní exponát“ a doklad kvalitní řemeslné tradice, zejména v oblasti konstrukčního detailu.

Jen na dobu omezenou

Pro období národního obrození v 19. století je charakteristická výstavba dočasných divadelních arén ze dřeva, kterých byly v různých českých městech realizovány asi dvě desítky. Za příklad stojí Nové české divadlo v Praze (1876 – 1885) od architekta A. Bauma pro 2200 diváků nebo divadlo Uranie (1889 – 1946) v Praze Holešovicích od architekta Osvalda Polívky pro 750 diváků, dále Smíchovská aréna nebo Novoměstské divadlo pražské.

Přelom 19. a 20. století náleží dřevěným stavbám v oblasti výstavních pavilónů (zejména zemědělské a lesnické expozice) a lázeňských staveb. Na tomto místě nelze nezmínit architekta Dušana Jurkoviče (1868 – 1947), který dokázal transformovat typické detaily, ornamenty a barevnost lidové architektury i do oblasti velkých veřejných staveb v secesním slohu. Jeho vícepodlažní dřevěné a bohatě dekorované a polychromované stavby Pekla na Náchodsku, Poustevně pod Radhoštěm či lázeňských domů v Luhačovicích patří k zlatému fondu České architektury.

Rozšířená je rovněž stavba plováren s dřevěnými šatnami, dřevěných sokoloven, turistických a rekreačních chat. Lidové tradice a tvarosloví starších dřevěných staveb je přenášeno i do klasických zděných staveb do členění jejich fasád, uplatňují se rovněž dřevěné dekorace. Dřevěné stavby získávají počátkem století pověst staveb levnějších s nižší životností a první světová válka se svými nároky na materiální a lidské zdroje pozici dřeva jako prvku vhodného pro levné a méně hodnotné stavby pouze stvrzuje.

autor: Ing. arch. Josef Smola

převzato z časopisu Dřevo&stavby